

KŪRYBINIO METODO KLAUSIMAI LIETUVIŲ LITERATŪRINĖJE MARKSISTINĖJE KRITIKOJE 1917—1940 m.

B. PRĖSKĖNIENIS

Proletarinio, tarybinio meno kūrybinis metodas yra socialistinis realizmas. Šiuo metu lietuvių tarybiniame literatūros moksle bei kritikoje socialistinio realizmo problema yra palyginti plačiai nušviesta. Užtenka prisiminti J. Lankučio knygą „Socialistinis realizmas lietuvių literatūroje“. Tačiau pravartu taip pat pažiūrėti, kaip proletarinės literatūros kūrybinio metodo klausimai buvo gvildenami ankstesnėje lietuvių marksistinėje literatūrinėje kritikoje, visų pirma spaudoje, leidžiamoje Tarybų Sąjungoje. Šiame straipsnyje iškeliama kai kurie svarstymai, stengiamasi parodyti, kaip kritikai apibūdindavo proletarinio meno pagrindinius bruožus, kaip jie suprato kūrybinio metodo principus. Darbe užsimenama ir apie termino ieškojimą tarybinės literatūros kūrybiniam metodui nusakyti. Kadangi lietuvių literatūrinė marksistinė kritika buvo glaudžiai susijusi su tuo metu Tarybų Sąjungoje vyravusia kritine-estetine mintimi, daug ko iš jos mokėsi, todėl pravartu paminėti kai kuriuos šio klausimo nušvietimo aspektus ano meto tarybinėje literatūrinėje kritikoje.

Naujos formos, stiliaus, naujo kūrybinio metodo, galinčio tiksliausiai išreikšti naują turinį, klausimai buvo keliami po Spalio revoliucijos tiek kūrybinėje praktikoje, tiek ir teoriniuose straipsniuose. Porevoliuciniais metais tarybinėje literatūroje buvo sutinkama įvairiausių meninių formų, skirtingų realizmo ir romantizmo atspalvių, natūralizmo ir formalizmo bruožų. Šie ieškojimai buvo visiškai suprantamas tarybinės literatūros vystymosi periodas: jie rodė naujos literatūros augimo sunkumus. RKP(b) Centro Komitetas 1925 m. nutarime „Dėl partijos politikos grožinės literatūros srityje“ pasisakė už laisvą įvairių grupuočių ir srovių lenktyniavimą. Kartu šiame nutarime buvo iškeltas rašytojams labai svarbus uždavinys: sukurti epochą atitinkančią stilių (stilius suprantamas kaip metodas).

Taigi, nors po Spalio revoliucijos literatūroje dar nebuvo vieningo meninio metodo, bet nauji bendri tarybinės literatūros principai — naujas turinys, naujas herojus, naujas visuomeninis idealas ir nauja pažiūra į tikrovę — buvo aiškiai jaučiami¹. Įvairių meninių kelių suartėjimas, bendrų kūrybinių principų iškilimas ir padėjo pagrindus vienam pagrindiniam tarybinės literatūros metodui — socialistiniam realizmui — atsirasti.

Norint geriau suprasti pasiekimus ir trūkumus atskirų kritikų, kalbėtojų apie tarybinės literatūros kūrybinį metodą, nusakančių jo principus, ypatybes, reikia iškelti pačius pagrindinius socialistinio realizmo bruožus. Jau pavadinimas — socialistinis realizmas — kalba apie dvi pagrindines naujo kūrybinio metodo ypatybes. Visų pirma, realizmas, vadinasi, menas,

¹ О политике партии в области литературы и искусства, М., 1958, р. 106—107.

siekias kiek galima visapusiškiau, teisingiau atspindėti ir įprasinti gyvenimą. Antra, šis terminas aiškiai nusako, kad tai komunistinio partiskumo menas, kad gyvenimą jis vertina iš komunistinių idealų aukštumos. Šio meno metodo pagrindą sudaro marksizmas-leninizmas, Komunistų partijos pasaulėžiūra. Taigi pagrindiniai socialistinio realizmo bruožai yra teisingas, istoriškai konkretus gyvenimo pavaizdavimas jo revoliuciniame vystymesi, komunistinis idėjiškumas ir liaudiškumas, organiškasis ryšys su liaudies kova ir gyvenimu, priešakinių komunistinių idealų išreiškimas².

Reikia pasakyti, kad tarybinio meno kūrybinis metodas ne iš karto buvo pavadintas socialistiniu realizmu. Vieni rašytojai (F. Gladkovas) siūlė proletarinio realizmo, kiti (V. Majakovskis) — tendencinio realizmo, tretį (A. Tolstojus) — monumentaliojo realizmo terminą. Šiais pavadinimais norėta išreikšti naujo meno vidinius dėsningumus, apibendrinti literatūros patirtį. Tiesa, siūlydami aukščiau minėtus terminus tarybinio meno metodui apibūdinti, ne visi kritikai giliai, išsamiai bei pilnai apibūdino naujo tarybinio meno bruožus, kai kurie pagrindinius jo principus sutapatinę su realizmo principais³.

Naujas kūrybinis tarybinės literatūros metodas dar buvo vadinamas dialektiniu materializmu. Ši sąvoka sutinkama RAPP (Российская Ассоциация Пролетарских Писателей) kritikų straipsniuose. Tie rašytojai ir kritikai galvojo, kad dialektinis materializmas geriausiai išreikštų ketvirtąjo dešimtmečio tarybinio meno ypatybes. Tačiau jie neišvengė supaprastinimo ir rimtų klaidų. Nemaža dalis RAPP kritikų, kovodami už dialektinį materializmą literatūroje, sutapatino literatūros ir filosofijos metodus, kūrybinį metodą su rašytojo pasaulėžiūra, o pačią pasaulėžiūrą suprato kaip abstrakčiai įsisavintų žinių sumą. Jie ignoravo grožinės literatūros specifiką, neatsižvelgė į tai, kad meno metodo pakeitimas filosofijos metodu neišvengiamai priveda prie abstrakčių idėjų įkūnijimo vaizduose, juos paverčia išgalvotomis schemomis, laiko dvasios ruporais. Būdingus tarybinio meno principus — gilų gyvenimo studijavimą, įsiskverbimą į jį, rašytojų betarpiškus ryšius su darbo žmonėmis gamyklose, kolūkiuose — kritikai-vulgarizatoriai pakeitė scholastiniu, abstrakčiu lozungu, reikalaujančiu įsisavinti dialektinio materializmo metodą. Taigi jiems menininko ryšys su gyvenimu atrodė antraeilės reikšmės dalykas. Iš tikrųjų ryšys su gyvenimu yra vienas iš svarbiausių reikalavimų, be kurio menininkas yra bejėgis sukurti teisingus kūrinius.

Savaime suprantama, toks kūrybinio metodo ir jo principų aiškinimas negalėjo įsigalėti literatūrinėje kritikoje. Pagaliau patys tarybinio meno kūriniai rodė, kad negalima kūrybinio metodo paversti kokių nors nustatytų šampų-formų suma. Todėl tarybinio meno kūrybiniai principai buvo vis tiksliau nusakomi, o pats metodas vis dažniau vadinamas socialistiniu realizmu. Pirmajame tarybinių rašytojų suvažiavime socialistinis realizmas buvo pripažintas pagrindiniu tarybinės literatūros metodu. Tai buvo įrašyta tarybinių rašytojų sąjungos įstatuose.

Taigi „estetinė sąvoka „socialistinis realizmas“, kaip meninis tarybinio meno metodas, buvo ilgų ir rimtų ieškojimų vaisius tokio mokslinio apibrėžimo, kuris galėtų aprėpti ir išreikšti naujas tarybinio meno savybes ir bruožus“⁴. Naujos, būdingos tik socialistiniam menui ypatybės buvo sutinkamos ir anksčiau. Dar iki 1930 m. tarybinėje literatūroje pasirodė M. Gorkio, V. Majakovskio, A. Fadejevo, M. Solochovo ir kitų rašytojų kūrinių, kuriuose giliai, visapusiškai buvo pavaizduota tarybinė tikrovė. Jie realistiškai ir kartu atspindėjo naujus realizmo dėsningumus, naują pa-

² Основы марксистско-ленинской эстетики, М., 1960, p. 571—574.

³ Ten pat, p. 569—570.

⁴ Ten pat, 569.

tyrimą, kurį reikėjo apibendrinti, išreikšti viena estetinė sąvoka. Todėl jo kio pagrindo neturi buržuazinių mokslininkų tvirtinimai, kad socialistinio realizmo bruožai, pati sąvoka yra primesta iš viršaus. Tarybinės literatūros istorija aiškiai įrodė, kad išgalvoti, nesusiję su gyvenimu principai neišlieka. Štai RAPP iškėlė eilę teiginių („už gyvą žmogų“, „už visokių kaukių nuplėsimą“), tačiau jie nepriėjo, nes neišplaukė iš rašytojų kūrybinės praktikos ir neatitiko tarybinei literatūrai keliamų uždavinių. K. Marksas įžvalgiai nurodė principų materialią prigimtį: „mes pasirodome pasauliui ne kaip doktrinieriai su paruoštu nauju principu: čia tiesa, klaupk prieš ją. Mes atskleidžiame pasauliui naujus principus iš jo paties principų“⁵. Vadinasi, ir socialistinio realizmo, jo principų pilietybės teisė įrodoma ne apibrėžimais ir formulėmis, o gyva meno vystymosi praktika mūsų epochoje.

Kūrybinio metodo klausimai buvo gvildenami ano meto lietuvių marksistinėje literatūrinėje kritikoje. Čia galima išskirti du laikotarpius, kurie jaučiami tiek apibūdinant kūrybinio metodo principus, tiek ieškant metodo pavadinimo: vienas laikotarpis iki pirmojo tarybinių rašytojų suvažiavimo (t. y. iki 1934 m.), o kitas — po šio suvažiavimo. Pirmajam laikotarpiui būdinga tai, kad tarybinio meno kūrybiniam metodui apibūdinti kurį laiką nebuvo naudojamas socialistinio realizmo terminas. Panašiai kaip visoje tarybinėje literatūrinėje kritikoje, metodas neretai buvo vadinamas dialektiniu materializmu, proletarinio realizmu arba ir visai nevartojamas joks terminas. Antrajame laikotarpyje tarybinio meno kūrybinis metodas vadinamas socialistiniu realizmu. Žinoma, abiejų laikotarpių skiriamasis bruožas yra ne tik terminų nevienodumas. Esmė ta, kad pirmajame laikotarpyje, nusakant naujo metodo principus, kartais pasitaikydavo neišbaigtumo, tam tikrų netikslumų, ne visai apgalvotų formulavimų. Straipsniuose, paskelbtuose rašytojų suvažiavimo išvakarėse, jo metu bei jam pasibaigus, šių netikslumų išvengiama.

Proletarinio meno kūrybinio metodo problemai lietuvių, taip pat ir visasąjunginėje marksistinėje kritikoje daugiausia dėmesio buvo skiriama ketvirtajame dešimtmetyje. Iki tol kūrybinio metodo klausimai specialiai bemaž nebuvo plačiau gvildenami. Anksčiau parašytuose straipsniuose sutinkama minėtomis temomis tik pastabų, nuomonių. Štai „Kibirkštis“ — pagrindinė 1924—1926 m. lietuvių marksistinės literatūrinės kritikos tribūna — griežtai kovojo už proletarinės literatūros idėjinį grynumą, komunistinį partiškumą, akcentavo, kad menas yra vienos ar kitos klasės kovos ginklas, reikalavo iš rašytojų teisingai, giliai vaizduoti gyvenimą, iškelti jo prieštaravimus, pabrėžė literatūros auklėjimo proletarine dvasia uždavinius, smerkė pasitaikančius formalistinius įvaidžius, įvairios rūšies abstraktumą, miglotumą, įtikinamai parodė šių reiškinių svetimumą proletariniam menui.

Nagrinėjant kūrybinio metodo, stiliaus problemas, kaip ir sprendžiant daugelį kitų klausimų, didelis vaidmuo priklauso LKP vadovams — V. Kapuskui ir Z. Angariečiui. Z. Angarietis straipsniuose, išspausdintuose „Kibirkštyje“, išsamiai aptaria proletarinio meno ypatybes. Iš tokių straipsnių galima paminėti: „Keletas žodžių apie mūsų proletarinę dailiąją literatūrą“ (1924, Nr. 1), „Lietuvių darbininkų poezija 1923 m.“, „Argi tai proletarinės literatūros kūriniai“, „Kodėl reikalinga proletarinė dailioji literatūra“ (1924, Nr. 2), „RKP XIII suvažiavimas apie proletarinius rašytojus“, „Bruožai apie rusų rašytojus“ (1924, Nr. 3) ir kt. Be to, reikia neužmiršti įvairių jo pastabų, anotacijų, recenzijų, kuriose irgi paliečiami tarybinio meno bruožai, principai, pvz., literatūros partiškumas, jos auklėjamojo vaidmens komunistine dvasia iškėlimas, gilus gyvenimo pažinimas ir t. t.

⁵ К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, т. I, М., 1954, р. 381.

Tai, kaip matome, yra būdingi socialistinio realizmo bruožai, nors kritikas specialiai nenagrinėja kūrybinio metodo problemos, net nevartoja paties termino.

Pradėjus eiti „Priekalui“, teoriniais literatūros klausimais jame rašė V. Kapsukas. Tiesa, jis ten plačiai kūrybinio metodo problemos nenagrinėjo, jai nušviesti specialių straipsnių nepaskyrė, tačiau visur buvo jaučiamas didžiulis V. Kapsuko vaidmuo. Šis vaidmuo yra dvejojo pobūdžio. V. Kapsukas, negalėdamas daug laiko skirti literatūrinei kritikai, pasižymėjo kaip organizatorius. Jis, būdamas „Priekalo“ redakcijoje, buvo ir šio žurnalo idėjinis vadovas: stengėsi pritraukti bendradarbiauti žurnale kiek galima daugiau kritikų, nukreipdamas juos rašyti aktualiausiomis temomis. V. Kapsuko, kaip literatūros kritikos ugdytojo, reikšmė padidėja dar ir dėl to, kad jis susipažindavo su rankraščiais ir straipsnių autoriams duodavo vertingų pastabų⁶. (Be abejo, šios organizacinio pobūdžio priemonės liečia ir kūrybinio metodo klausimus.) Be to, jis ir pats eilėje savo straipsnių, laiškų, pasisakymų iškėlė kai kuriuos socialistiniam realizmui būdingus bruožus, kurį laiką dar ir šio termino nevartodamas. 1928 m. Maskvoje įvykusios lietuvių proletarinių rašytojų konferencijos rezoliucijoje kūrybinio darbo klausimais buvo iškelta daug naujo kūrybinio metodo — socialistinio realizmo — principų. Ten buvo reikalaujama gyvenimą vaizduoti konkrečiai, istoriškai, giliai parodyti jo prieštaravimus, ypač iškeliama komunistinis partiškumas. Redaguojant rezoliuciją, daug vertingų pastabų pateikė V. Kapsukas. Rezoliucijoje nurodoma, kad „tik išeinant iš konkretaus gyvenimo [gerai pažinus jį, aktyviai dalyvaujant darbininkų klasės kovoj ir socializmo kūrybos darbe (V. Kapsuko pastaba. — B. P.)] galima eiti prie tikrai poetinio jo vaizdavimo“⁷. Reikalavimas poetams vaizduoti gyvenimą iš marksistinių pozicijų yra nuolat pabrėžiamas ir studijiniame V. Kapsuko darbe apie J. Janonį, užbaigtame 1926—1927 m. Visoje šioje studijoje kritikas iškelia daug svarbių, principinių socialistinio realizmo bruožų bei ypatumų⁸. Ir kituose savo straipsniuose, pasisakymuose V. Kapsukas visur pabrėždavo, kad proletarinė literatūra turi būti kuo glaudžiausiai susijusi su proletariato revoliucine kova, su jo ideologija. Čia vertėtų prisiminti V. Kapsuko pateiktą gilų proletarinės literatūros esmės apibūdinimą, kad „be revoliucinės kovos proletariato eilėse negali būti ir revoliucinės proletarinės poezijos ir apskritai proletarinės literatūros“⁹. Siame straipsnyje V. Kapsukas iškėlė, kad, esant nuošaly nuo darbininkų klasės kovos, negalima išvengti dirbtinių kovos vaizdų literatūroje. Taigi ir čia nurodyta, kad gilus gyvenimo pažinimas, įsiskverbimas į patį verdantį gyvenimą yra neatskiriama tarybinio meno bruožas.

Panašūs reikalavimai keliama ir V. Kapsuko laiškuose. Štai 1932 m. laiške B. Pranskui dėl jo straipsnio „Prieš bogdanoviškas liekanas“ V. Kapsukas pažymi: „Straipsnyje reikėtų daug labiau pabrėžti tą proletarinės literatūros uždavinį, kad ji turi mobilizuoti proletariatą ir vargingus valstiečius į kovą, o SSSR — turi mobilizuoti prie socializmo statymo, kad jos tikslas ne tik atvaizduoti tą, kas yra, o ir duoti vaizdus iš to, kaip turi būti pakeista tas, kas yra, atitinkamu būdu“¹⁰. Tarybinės literatūros auklėjamasis vaidmuo, jos socialistinis kryptingumas akcentuojamas ir kitame laiške B. Pranskui, rašytame jau po dvejų metų (1934 m. pradžioje)¹¹.

⁶ V. Zalionis, V. Kapsuko darbas „Priekale“, „Priekalas“, 1937, Nr. 3, p. 168, 169.

⁷ Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštnas, TSRS LV-11.

⁸ K. Ambrazas, Laiko tiesa, Vilnius, 1960, p. 64.

⁹ V. Kapsukas, „Trečio fronto“ tikrasis veidas, „Priekalas“, 1931, Nr. 3—4, p. 93.

¹⁰ V. Zalionis, V. Kapsukas apie proletarinės literatūros uždavinius, „Raudonasis artojas“, 1936, Nr. 9.

¹¹ Ten pat.

Maskvos lietuvių rašytojų susirinkime, skirtame almanachui „Po raudonąja vėliava“ aptarti, V. Kapsukas kritikavo rašytojų kūryboje pasitaikantį paviršutinišką, negilų gyvenimo pavaizdavimą, pasisakė prieš nusiaraminimo nuotaikas, prieš tam tikrą paradiškumą. Kalbėdamas apie B. Pranskaus poemą „Karas karui“ trūkumus, V. Kapsukas pažymėjo, kad joje labai lengvai, be didesnių pastangų, vyksta kova prieš karų sukėlėjus. Toks požiūris rodo, kad neįvertinamos priešo jėgos. V. Kapsukas savo kalboje reikalavo atskleisti gyvenimą visame jo prieštaravimų sudėtingume, iškėlė konkretumo reikšmę, pasisakė prieš deklamaciją, schemą menę.

Tarybinės literatūros metodo problemą nagrinėjo ir kiti kritikai, karštais ne visai tiksliai nusakydami naujojo metodo principus, vartodami įvairius terminus jam apibūdinti. Lietuvių komunistinėje spaudoje kai kurie kritikai literatūrinį metodą irgi vadino dialektiniu materializmu. Todėl rašytojams patardavo išmokti dialektinį materialistinį metodą naudoti kūryboje, skatino duoti tokius proletarinės literatūros pavyzdžius, kurie „būtų įgyvendinamas dailiojo literatūros marksistinio dialektiniai-materialistinio metodo“¹².

Gana plačiai dialektinio materializmo metodo klausimas literatūroje gvildenamas B. Pranskaus straipsnyje „Kovoje už persitvarkymą ir kūrybinį metodą“. Kritikas čia iškelia teisingų tarybiniams rašytojams reikalavimų. Jis ragina juos plačiau pavaizduoti socialistinę tikrovę, kelti gilesnes socialistinės statybos ir proletariato kovos problemas, siekti didesnio literatūros kovingumo, griežtai smerkia schematiškumą, reikalauja gyvų, konkrečių vaizdų, nurodo, kad skambios frazės, sutinkamos kai kuriuose kūriniuose vietoj ryškių vaizdų, nėra proletarinės literatūros metodo požymis. Kritikas smerkia pliką agitaciją, deklamavimą, pabrėždamas, kad „tikrojo gyvenimo dėsnų proletarinis dialektiniai-materialistinis atskleidimas yra kartu ir geriausia agitacija“¹³. Gana reikšmingos B. Pranskaus pastabos apie rašytojų sukurtų personažų ypatybes, iškeltas teisingas reikalavimas, kad, kovojant prieš schematiškumą, paviršutiniškumą, labai didelės reikšmės turi gilus žmonių psichologijos pažinimas.

Tačiau straipsnyje, sprendžiant kūrybinio metodo klausimą, jaučiamos ir klaidos, būdingos RAPP kritikams. Jie, kaip minėta, stengėsi gyvus tikrovės paveikslus priderinti atitrauktai paimtiems filosofiniams teiginiams. Tokių kritikų nuomone, norint sukurti kūrinį, užtenka įsisavinti pagrindinių marksizmo-leninizmo principų kompleksą ir juos pritaikyti meninėje kūryboje. Tiesa, B. Pranskus kartais išvengia tokio siauro požiūrio. Nurodydamas, kad B. Pauliukevičiaus apsakyme „Gegužės pirmoji“ demonstracija yra pavaizduota schematiškai, kritikas pažymėjo, jog rašytojas demonstraciją piešė „metafiziškai, išeidamas iš nustatytos schemos, o ne iš tikrojo gyvenimo pažinimo, ne jame semdamasis sau medžiagos, bruožų ir vaizdų“¹⁴. Tačiau daugeliu atveju B. Pranskus, išvardijęs pagrindinius marksistinės dialektikos dėsnius (kad gyvenimo reiškiniai nėra sustingę, nesikeičia, o nuolat vystosi, vieni išnyksta, kiti atsiranda, kad vystymasis nėra paprastas didėjimas ar mažėjimas, o priešybių vienybė ir kt.), žiūri, kaip rašytojas juos panaudoja savo kūriniuose, iliustruoja pavyzdžiais, koku būdu charakteriuose ir iš viso kūriniuose pasireiškia vystymasis kaip priešybių vienybė. B. Pauliukevičiaus kūriniuose neryškiai nupieštas masinės scenas, kritikas aiškina rašytojo nemokėjimu panaudoti savo kū-

¹² Vl. Vėliavinis, Mūsų proletarinės literatūros stovis ir uždaviniai, „Priekalas“, 1931, Nr. 3—4, p. 91.

¹³ Vl. Vėliavinis, Kovoje už persitvarkymą ir kūrybinį metodą, „Priekalas“, 1932, Nr. 3, p. 92.

¹⁴ Ten pat, p. 93.

ryboje dialektinio materializmo dėsnių, teigiančių, jog bendra pasireiškia tik per atskira. Kitų rašytojų kūryboje sutinkamą veikėjų stumdymą pagal autoriaus norą jis taip pat išaiškina kaip idealistinio metodo pasireiškimą. Aukščiau minėti kritiko teiginiai rodo, kad jis neišskiria filosofijos ir literatūros metodų specifikos. Rusų tarybinis literatūros mokslas pažymi, kad dialektinio materializmo metodas virto RAPP kritikų straipsniuose kažkuo savaiminiu. Sie kritikai kūrinius vertino tik pagal tai, kiek rašytojas yra įvaldęs dialektinio materializmo metodą¹⁵. Minėto B. Pranskaus straipsnio pagrindinis tikslas — taip pat pasižiūrėti, kaip rašytojai yra įsisavinę dialektinį materializmą. Jis irgi rašytojus svarbiausia kaltina dėl to, kad jie neišmoko marksizmo ir dialektinio materializmo paversti savo kūrybos metodu, o, kurdami idealistiniais ir eklektiniais metodais, neišvengia klaidų¹⁶.

Taigi B. Pranskus, gvildendamas metodo klausimą, šiame straipsnyje daug kur klydo. Vėliau pats kritikas nurodė straipsnio klaidas, pabrėždamas, kad jame „buvo populiarizuojamas klaidingas averbachiečių iškeltas obalsis apie dialektinio materializmo metodą literatūroje, o šio metodo skelbimas jų kritikoje pavirto į tuščių neva giliai „moksliškų“, scholastiškų frazių barstymą“¹⁷.

B. Pranskaus straipsnyje „Kovoje už persitvarkymą ir kūrybinį metodą“, nepaisant rimtų klaidų, jaučiamos kritiko pastangos apibendrinti lietuvių proletarinio meno pasiekimus, įprasminti kūrybinio metodo ieškojimus. Ir kituose kritiko straipsniuose bei recenzijose rasime pastabų tarybinės literatūros metodo klausimu. Reikia pasakyti, kad B. Pranskus to meto lietuvių marksistinėje literatūrinėje kritikoje metodo klausimą plačiausiai nagrinėjo. Daugelis jo išsakytų minčių yra svarios, rodo, kad ieškojimas ėjo teisingu keliu. Jau pačiame pirmajame „Priekalo“ numeryje, apžvelgdamas Amerikos lietuvių proletarinę literatūrą, iškeldamas kai kuriuos jos trūkumus, kritikas pateikė nemažą reikšmingų minčių kūrybinio metodo klausimu¹⁸. Proletarinis rašytojas, teigė B. Pranskus, privalo ne gailėtis darbininkų, o rodyti kovos kelius, konkrečiais meniniais vaizdais atskleisti, kaip labiausiai atsilikusių darbininkų tarpe auga sąmonėjimas. Juk taip ir buvo gyvenime, toks yra gyvenimo raidos dėsnis. „Realistinis proletarinės literatūros metodas yra ne tame, kad slinktume gyvenimo paviršiumi, o kad rodytume jį visame jo pilnume ir prieštaravimuose, kad dialektiniai suprastume ir nušviestume kaip atsilikimo reiškinius darbininkų judėjime, taip ir jų nugalėjimą augant marksistiniam revoliuciniam masių susipratimui kovos procese“¹⁹.

Taigi šiame B. Pranskaus straipsnyje yra akcentuojami tokie kūrybinio metodo bruožai, kaip teisingas, gilus gyvenimo tikrovės pavaizdavimas, atskleidžiant tikrovės vystymosi perspektyvą, literatūros auklėjamojo vaidmens iškėlimas, konkretaus vaizdavimo reikalavimas, kurie sutinkami ir socialistinio realizmo apibūdinime. Čia taip pat paliečiama ir pasaulėžiūros, padedančios įžvelgti ir suprasti svarbiausius gyvenimo reiškinius, vaidmuo.

Vertingas ir E. Tautkaitės straipsnis „Naujas etapas — nauji literatūros uždaviniai“²⁰. Nors autorė čia nekalba apie metodą, net jo ter-

¹⁵ История русской советской литературы, т. 2, М., 1960, p. 488.

¹⁶ Vl. Vėliavinis, Kovoje už persitvarkymą ir kūrybinį metodą, „Priekalas“, 1932, Nr. 3, 91.

¹⁷ V. Zalionis, Senosios klaidos naujoje šviesoje, „Priekalas“, 1937, Nr. 8, p. 492.

¹⁸ V. Zalionis, Proletarinė Amerikos lietuvių literatūra per pastaruosius metus. „Priekalas“, 1931, Nr. 1—2.

¹⁹ Ten pat, p. 15.

²⁰ „Priekalas“, 1932, Nr. 5.

mino nevartoja, tačiau iškelia socialistiniam realizmui būdingų bruožų. Rašytojo uždavinys, pastebi E. Tautkaitė, konkrečiais vaizdais parodyti tuos prieštaravimus, „kuriuose eina socialistinė statyba, kaip nugalimi sunkumai, kaip keičiasi toje statyboje žmonės, kaip keičiasi visa visuomenė“²¹. Visa tai rašytojas sugebės teisingai pavaizduoti tik tada, jei jis bus gerai susipažinęs su marksizmu-leninizmu, jei aktyviai dalyvaus šalies gyvenime.

Kūrybinio metodo klausimą nagrinėjo ir P. Užkalnis. Jis taip pat griežtai pasisakė prieš paprastą fotografavimą, paviršutinišką gyvenimo vaizdavimą, nebūdingų reiškinių apibendrinimą, reikalavo, kad rašytojai teisingai, iš proletarinių pozicijų vertintų gyvenimą. Pažymėjęs kai kuriuos Amerikos lietuvių proletarinės literatūros trūkumus, kritikas nurodo, kad literatūra turi pavaizduoti gyvenimą sudėtingiausiose prieštaravimuose, turi iškelti tikrus gyvenimo variklius — klasių kovą, ji privalo atskleisti, kad išeitis iš ekonominės krizės yra revoliucija, kad būtina nuversti kapitalistinę santvarką. Visa tai reikia rodyti ne schematiškai, ne abstrakčiai, o konkrečiais vaizdais²². Tokius kritikas iškelia proletarinės literatūros metodo, kurį vadina proletariniu realizmu, bruožus.

Vadinasi, kai kurie kritikai teisingai pastebėjo eilę socialistinio realizmo bruožų (gyvenimo pavaizdavimas jo revoliuciniame vystymesi, požiūris į gyvenimo tikrovę iš marksistinių pozicijų, literatūros auklėjamojo vaidmens komunistinė dvasia akcentavimas ir kt.), nors dar ir nevartojo paties termino. Visa tai dar kartą patvirtina, kad socialistinio realizmo principai gimė pačioje tikrovėje, kad jie organiškai iškilo rašytojų kūrybinėje veikloje, kaip gyvenimo faktų atrankos ir įvertinimo sistema. Ir lietuvių proletarinio meno atstovų svarstymai apie tarybinės literatūros metodą rodo, kad kritikai giliai suprato tarybinės literatūros objektyvų vystymąsi ir stengėsi jį apibendrinti.

Lietuvių marksistinėje kritikoje tarybinės literatūros metodą pirmą kartą pavadino socialistiniu realizmu, atrodo, B. Pranskus, 1932 m. rašydamas apie pirmąjį tarybinių rašytojų organizacinio komiteto plenumą. Nurodydamas, kad plenumo buvo kalbama apie socialistinį realizmą, kritikas rašė: „svarbiausia, kas glūdi šiame obalse — tai reikalavimas iš menininko teisybės. Ne aklų fotografavimo, kai atskiras faktas užstelbia visą pasaulį, iškraipydamas perspektyvą ir tiesą, o tokios teisybės, kuri atidengia vedamąsias tikrovės tendencijas, rodo dabartį visoj jos vystymo si pilnumoj“²³. Vertinga šiame straipsnyje yra tai, kad socialistiniame realizme pripažįstama revoliucinė romantika. Tačiau čia dar neakcentuojama, kaip praeities realizmas ir socialistinis realizmas supranta gyvenimo vystymąsi. Juk gyvenimą vystymesi vaizdavo ir praeities realistai, ir jiems buvo žinoma istorinio dėsningumo idėja. „Socialistinis realizmas atkuria visuomenės vystymosi raidą kaip aktyvaus tikrovės pakeitimo, veikiant revoliucinėms socialinėms jėgoms, procesą“²⁴, toks yra šio kūrybinio metodo skirtumas nuo praeities realizmo. Po metų, 1933 m., B. Pranskus pabrėžė socialistinio realizmo pagrindinę ypatybę — vaizduoti gyvenimą iš socialistinių pozicijų. Jau ir anksčiau, kaip matėme, jis nurodė proletariniam menininkui uždavinį — parodyti savo kūriniuose teisingą visuomenės raidą, ragino ne tik vaizduoti gyvenimą,

²¹ „Priekalas“, 1932, p. 178—179.

²² V. K. Varnėnas, Žingsnis padarytas — reikia aiškesnio pasukimo, „Priekalas“, 1932, Nr. 6, p. 219.

²³ B. P., Pirmasis tarybinių rašytojų orgkomiteto plenumas, „Priekalas“, 1932, Nr. 11, p. 432.

²⁴ История русской советской литературы, т. 2, М., 1960, p. 23.

bet ir jį suprasti. Dabar, kūrybinį metodą vadindamas socialistiniu realizmu, kritikas reikalavo menininkus suprasti, kad gyvenimas vystosi proletarinės revoliucijos kryptimi, ragino juos savo kūrybą susieti su proletariato kova²⁵.

Rašytojų suvažiavimo išvakarėse socialistinio realizmo problemos lietuvių literatūrinėje marksistinėje kritikoje buvo plačiau ir detaliau gvildenamos. Šie klausimai buvo keliami ir rašytojų susirinkimuose, kuriuose buvo aptariami kūriniai. Susirinkimų metu, kaip nurodo P. Užkalnis, trumpai įvertinus atskirus kūrinius, buvo pereinama prie gilesnio stiliaus, kūrybinio metodo klausimų svarstymo²⁶.

Be abejo, plačiausiai kūrybinio metodo klausimai atsispindėjo spaudoje. 1933 m. „Priekalo“ Nr. 11 buvo išspausdintas vedamasis straipsnis „Ruoškimės pirmam tarybinių rašytojų suvažiavimui“, kuriame, be kitų klausimų, nagrinėjama ir socialistinio realizmo metodo problema. Straipsnyje nurodoma, kad tarybinė literatūra šaukia suvažiavimą kovos už socialistinį realizmą šūkiu, ir iškeliamas neatidėliotinas lietuvių literatūrinei marksistinei kritikai uždavinys „socialistinio realizmo problemą konkretizuoti, atsižvelgiant į mūsų kūrybą, į jos pasiekimus, savybes ir uždavinius. Į suvažiavimą mes turime ateiti su ryškiu vaizdu, kokia yra mūsų literatūra socialistinio realizmo, kaip pagrindinio tarybinės literatūros kūrybinio metodo, atžvilgiu“²⁷.

Paskelbus spaudoje socialistinio realizmo principus, lietuvių literatūrinėje kritikoje dar pasitaikydavo pagrindinių socialistinio realizmo estetikos reikalavimų sutapatinimo su realizmo teiginiais apskritai. Stai B. Pauliukevičius straipsnyje „Apie mūsų poeziją“, išspausdintame pačiose suvažiavimo išvakarėse, nurodo, kad nuvalkiotų motyvų „išvengti galima tiksliai giliai ir visapusiškai pažįstant aprašomąjį faktą, imant jo pačius charakteringus, pačius tipiškus bruožus, kitaip sakant, naudojantis socialistinio realizmo metodu“²⁸. Panašių minčių sutinkama ir B. Pranskaus straipsnyje „Socialistinis realizmas ir mūsų kūryba“²⁹, kuris iki pirmojo rašytojų suvažiavimo plačiausiai nagrinėjo šio metodo klausimus. Autoriaus teiginys, kad „pagrindinis socialistinio realizmo reikalavimas — tai teisingas, realistinis tikrovės vaizdavimas, pagrįstas giliu gyvenimo žinojimu“³⁰, yra nepakankamas, neatskleidžia socialistinio realizmo esmės. Pateikta F. Engelso citata, kur reikalaujama atskleisti tipiškus charakterius tipiškose aplinkybėse, taip pat nėra išskirtinė socialistinio realizmo metodo ypatybė.

Tačiau nors B. Pranskus pakankamai tiksliai nenusako pagrindinių socialistinio realizmo bruožų, bet visame straipsnyje, analizuojant kūrinius konkrečiai, jau tiksliai iškeliama savitos socialistinio realizmo ypatybės. Reikalaudamas iš rašytojų parodyti vystymosi tendencijas, B. Pranskus apibūdina vystymąsi kaip nenutrūkstamą gyvenimo žengimą socializmo linkme.

Ir kiti kritikai stengėsi preciziškiau apibrėžti gyvenimo vystymosi bei tiesos supratimą. Jų nuomone, nuolat keliamas menininkams obalsis

²⁵ B. Pranskus, Marksas ir literatūra. „Priekalas“, 1933, Nr. 4, p. 162.

²⁶ A. Tremtinis, Daugiau domės kūrybiniais lietuvių literatūros klausimais. „Raudonasis artojas“, 1933, Nr. 71. Medžiaga apie tokius susirinkimus duotų naujų išsamesnių žinių, kaip buvo nušviečiami kūrybinio metodo klausimai to meto marksistinėje literatūrinėje kritikoje. Kadangi tie svarstymai bei pokalbiai beveik nėra užfiksuoti, tai šią spragą galėtų užpildyti tų pasitarimų, literatūrinių vakarų dalyviai.

²⁷ „Priekalas“, 1933, Nr. 11, p. 595.

²⁸ „Raudonasis artojas“, 1934, Nr. 40.

²⁹ „Priekalas“, 1933, Nr. 12.

³⁰ V. Zalionis. Socialistinis realizmas ir mūsų kūryba. „Priekalas“, 1933, Nr. 12, p. 670.

„rašykite tiesą“ turėtų būti konkretizuotas: reikia akcentuoti, kad kūrinys turi būti socialistinė tiesa, kuri vienintelė nurodo teisingą gyvenimo vystymąsi³¹. Vadinasi, iškyla rašytojo pasaulėžiūros klausimas, nes nuo jos priklauso teisingas gyvenimo supratimas. Kritika ir siekė parodyti, kokią didelį vaidmenį tarybiniam menui teikia socialistinė pasaulėžiūra, nes jinai leidžia menininkui tikrovėje pamatyti tą, ko negalėjo įžvelgti net ir patys pažangiausi praeities rašytojai: būtent, leidžia pamatyti tikrovę jos revoliuciniame vystymesi. Tarybiname mene rašytojo politinės pažiūros sutampa su istorinio vystymosi tendencija, todėl negali būti tarp menininko pažiūrų ir tarp gyvenimo eigos tų prieštaravimų, kurie kartais sutinkami praeities kūriniuose. Spręsdama socialistinio realizmo klausimus, kritika griežtai pasisakė prieš tikrovės lakavimą, gražinimą, iškelė, kad vengimas parodyti socialistiniame gyvenime pasitaikančias neigiamas puses yra nusižengimas socialistinio realizmo principams. Tokias mintis ypač akcentavo B. Pranskus³². Neretai sutinkamus tvirtinimus, kad neigiamų gyvenimo reiškinių pavaizdavimas gali susilpninti masių pasitikėjimą socializmu, kritikas straipsnyje laiko niekuo nepagrįstais. Priešingai, neigiamų pusių atskleidimas kaip tik labiau mobilizuos tarybinius žmones, kvies juos ryžtingiau šalinti tuos trūkumus. Vaizduojant neigiamus gyvenimo reiškinius, reikia neiškraipyti tikrovės, reikia atskleisti tas tendencijas, kurios padeda šiuos reiškinius pašalinti. Vien tik neigiamų reiškinių fiksavimas, nenurodant jų nugalėjimo tendencijų, yra, kaip nurodo B. Pranskus, svetimas socialistinio meno principams. Kritiko nuomone, tikrovės gražinimas socialistiniam menui yra svetimas, nes kūriniai, kuriuose lakuojama tikrovė, mažai įtikina skaitytoją, jo nejaudina. Vadinasi, nusižengiama auklėjamajai meno paskirčiai. Panašaus pobūdžio kūriniai ne tik nepadeda labiau sutelkti mases, bet jie „gali dažnai ir demobilizuoti masių pasiryžimą ir energiją kovai ir darbui“³³. Iš kitos pusės, kritikas pažymi, kad nieko bendro su gyvenimo lakavimu neturi atskirų veikėjų ar jų bruožų paryškimas, kai kurių gyvenimo reiškinių sustiprintas, pakilus vaizdavimas. Tam tikras lietuvių proletarinės literatūros vienpusiškumas, anot B. Pranskaus, yra tas, kad joje beveik nevaizduojami priešakiniai mūsų statybos žmonės, o daugiausia sutinkamas tik eilinis „pilkasis“ darbininkas ir valstietis, dargi neretai atsilikęs. Tai rodo ir pačios literatūros tam tikrą atitrūkimą nuo gyvenimo. Juk anksčiau buvęs „pilkasis“ darbininkas arba valstietis išaugo, jis dabar neretai dirba atsakingą darbą. Neparodymas žmonių išaugimo — tai vienas iš didžiausių literatūros trūkumų³⁴. Ir kiti kritikai reikalavo daugiau vaizduoti priešakinius žmones, gamybos pirmūnus³⁵. Šis klausimas buvo plačiai nušviestas pirmajame tarybinių rašytojų suvažiavime. A. Ždanovas, nurodęs glaudžius tarybinės literatūros ryšius su socializmo statyba, su visuose šalies kampeliuose verdančia kūrybine veikla, pažymėjo, kad iš čia ir plaukia tarybinės literatūros entuziazmas, heroika, kad čia glūdi jos optimizmas, kad nuo to priklauso ir aktyvių naujo gyvenimo kūrėjų iškėlimas pagrindiniais tarybinės literatūros herojais. Tokių žmonių pakilus vaizdavimas įgyja romantinį atspalvį. Vadinasi, galimas revoliucinės kovos tam tikras suromantinimas, paidealizavimas. B. Pranskus, dar 1932 m. rašydamas apie

³¹ V. K. Varnėnas, Antrasis organizacinio tarybinių rašytojų sąjungos komiteto plenumas, „Priekalas“, 1933, Nr. 2, p. 66.

³² V. Žalionis, Socialistinis realizmas ir mūsų kūryba, „Priekalas“, 1933, Nr. 12, p. 673.

³³ Ten pat.

³⁴ V. Žalionis, Rašytojų suvažiavimui besitariant, „Priekalas“, 1934, Nr. 5, p. 271.

³⁵ P. Vilūnas, Neatidėliotinas uždavinys, „Raudonasis artojas“, 1933, Nr. 61.

revoliucinės kovos romantinį nuspalvinimą savo ankstesnio laikotarpio eilėraščiuose, neįžiūri tokiam vaizdavime nieko svetimo proletarinės literatūros principams, nes ir tikrovėje ta kova yra herojinė, kupina pasiaukojimo revoliucijai pavyzdžių³⁶. Vėliau, kalbėdamas jau apie socialistinį realizmą, kritikas sudėtine šio metodo dalimi iškelia revoliucinę romantiką. Nurodydamas pagrindinės kovos romantiką kai kuriuose lietuvių proletarinių rašytojų kūriniuose, B. Pranskus pažymi, kad tokia romantika „neprieštarauja tikrovei, tik duoda sustiprintas, sukondensuotas tos kovos ypatybes, nors gal ir išimtinus, bet visgi tikrovėje esančius tos kovos herojus“³⁷. Konstatuodamas, kad socialistiniam realizmui yra būdingi tokios rūšies herojai, kritikas sieja tai su tarybinės literatūros auklėjamoju vaidmeniu, nes tik toks herojus, kuris bus nupieštas kaip ryški individualybė, o ne kaip blanki schema, sužavės ir patrauks mases³⁸. Tačiau tarybiniam menui priimtina ne visokia romantika. Pripažinęs revoliucinės romantikos teisėtumą, B. Pranskus griežtai atmeta praėities reakcinę romantizmą, kuris skaitytoją nuvedavo nuo gyvenimo tikrovės į neįgyvendinamas utopijas. Revoliucinė romantika išplaukia iš pačio gyvenimo atkūrimo. Tarybiniame mene realistinis tikrovės pavaizdavimas yra persunktas aktyvia svajone, išplaukiančia iš realios kovos ir esamo gyvenimo pertvarkymo. „Greta kuo giliausio ir kuo plačiausio tikrovės pavaizdavimo, mūsų literatūra gali ir turi vaizduoti, kokia ta tikrovė bus rytoj, kokia ji kaip idealas turi būti išeinant iš šiandieninių jos vystymosi tendencijų“³⁹, — rašė kritikas. Romantinis mūsų gyvenimo idealų pobūdis ryškiai buvo nurodytas ir A. Ždanovo pranešime, kuriame sakoma, kad „visas mūsų partijos gyvenimas, visas darbininkų klasės gyvenimas ir jos kova slypi paties griežčiausio, paties blaiviausio praktinio darbo suderinime su didžiausia heroika ir grandiozinėmis perspektyvomis“⁴⁰.

Kalbant apie kritikų požiūrį į revoliucinę romantiką socialistiniame realizme, reikėtų paminėti dar vieną reikalavimą, keliamą romantiniam vaizdavimui. Jeigu tarybiniais menininkams, kaip pažymėjo B. Pranskus, yra svetima romantika, vedanti skaitytoją į neįgyvendinamus dalykus, tai jų negali patenkinti taip pat ir įvairūs romantiniai-simboliniai „šviesaus, naujo rytojaus“, „skaisčios saulės“ įvaizdžiai, sutinkami ne viename eilėraštyje, vaizduojančiame kapitalistinių šalių ateitį. Panašios rūšies simboliniai-romantiniai posmai apie ateitį suvaidino teigiamą vaidmenį tada, kai proletariatas dar neturėjo konkretaus pavyzdžio, kokia ta ateitis bus tikrovėje⁴¹. Taigi bendras socialistinio realizmo reikalavimas teisingo, istoriškai konkretaus gyvenimo vaizdavimo liečia ir revoliucinę romantiką. Tarybinis menininkas, žvelgdamas į ateitį, kaip teisingai nurodo J. Borevas, neturi nukelti savo herojaus į kokias nors abstrakčias aplinkybes⁴².

Nagrinėdami klausimą, kaip lietuvių marksistinė kritika sprendė kūrybinio metodo problemą iki rašytojų pirmojo suvažiavimo, mes daugiausia rėmėmės B. Pranskaus mintimis. Tai tikslinga ne tik dėl to, kad šią problemą jis plačiausiai iš kritikų gvildeno, bet ir todėl, kad palietė įvai-

³⁶ V. Žalionis, *Mano kelias į proletarinę literatūrą*, „Priekalas“, 1932, Nr. 9, p. 342.

³⁷ V. Žalionis, *Socialistinis realizmas ir mūsų kūryba*, „Priekalas“, 1933, Nr. 12, p. 674.

³⁸ Ten pat, p. 675.

³⁹ Ten pat, p. 674.

⁴⁰ Первый всесоюзный съезд советских писателей, М., 1934, p. 4.

⁴¹ V. Žalionis, *Socialistinis realizmas ir mūsų kūryba*, „Priekalas“, 1933, Nr. 12, p. 674.

⁴² Ю. Б. Боров, *Основные эстетические категории*, М., 1960, p. 389.

riausius jos aspektus. Jeigu iš pradžių jis ne visada atribodavo filosofiją ir meno metodą, ne visada išsamiai nurodydavo naujojo socialistinio meno bruožus, tai vėliau kūrybinio metodo problemų analizė pasidarė visapusiškesnė. Tai liudijo ne tik jo, kaip kritiko, profesinį subrendimą, bet ir visos lietuvių literatūrinės marksistinės kritikos išaugimą.

Socialistinio realizmo problema buvo plačiai nagrinėjama pirmajame tarybinių rašytojų suvažiavime, kuriame buvo iškelti ir apibendrinti pagrindiniai naujojo metodo bruožai, duotas jo apibrėžimas. Lietuvių literatūrinėje marksistinėje kritikoje šiais klausimais pasirodė nemaža straipsnių. Iš visų kitų darbų išsiskiria V. Kapsuko straipsnis „Pirmasis tarybinių rašytojų suvažiavimas“, kuriame autorius nagrinėja pagrindinius socialistinio realizmo bruožus, komentuoja A. Zdanovo pateiktą socialistinio realizmo apibrėžimą. Jau ankstesniuose savo pasisakymuose, laiškuose V. Kapsukas, kaip matėme, iškėlė kai kuriuos socialistinio realizmo ypatumus. Tačiau plačiausiai ir konkrečiausiai socialistinį realizmą (vartodamas ir patį terminą) apibūdino minėtame straipsnyje. Tai pats glausčiausias ir išsamiausias metodo aptarimas visoje to meto lietuvių literatūrinėje marksistinėje kritikoje. Pažymėjęs gyvenimo įvairumą ir sudėtingumą, kritikas nurodo, kad „visą gyvenimą su jo prieštaravimais ir kova turi gerai žinot rašytojas, kad galėtų jį teisingai atvaizduoti kūriniuose, ne schematiškai, ne bendrai, be gyvų žmonių, ne paprastose fotografijose, o duot tikrąją jos revoliuciniame vystymesi, duot didžiosios mūsų gadynės tipus, veikiančius tipiškose apystovose, sujungiančius didžiausią praktiškumą su nematytu heroizmu ir grandiozinėmis perspektyvomis. Tuo būdu socialistinis realizmas turi būt sujungtas su revoliuciniu romantizmu“⁴³. Matome, kad čia visų pirma akcentuojamas gyvenimo pažinimo būtinumas, kalbama apie konkretų gyvenimo vaizdavimą jo revoliuciniame vystymesi, pasisakoma prieš schematiškumą, reikalaujama ryškių, tipišκών charakterių tipiskose aplinkybėse. Visas straipsnis pasižymi savo apibendrinimų gilumu, turiningumu.

Pasibaigus TSRS rašytojų suvažiavimui, socialistinio realizmo problema nebuvo užmiršta. Apie suvažiavimą bei jame nagrinėtus klausimus „Priekale“ rašė: B. Pranskus „Poezijos klausimas tarybinių rašytojų suvažiavime“ (1934, Nr. 10), „Tarybinė dramaturgija rašytojų suvažiavime“ (1934, Nr. 11), P. Užkalis „Iš tarybinių rašytojų suvažiavimo įspūdžių“ (1934, Nr. 9) ir kt. Čia vienokiu ar kitokiu aspektu liečiama ir socialistinio realizmo problema. Reikia pastebėti, kad po suvažiavimo lietuvių literatūrinėje marksistinėje kritikoje nepasirodė specialių straipsnių, nagrinėjančių socialistinio realizmo ypatybes. Tai galima paaiškinti tokiomis priežastimis: kol trisdešimtaisiais metais vyko ginčai proletarinio meno kūrybinio metodo klausimais, kol nebuvo aptarti jo bruožai, kol pagaliau buvo sutinkami įvairūs terminai, tai ir kritika plačiau šią problemą gvildendavo. Po rašytojų suvažiavimo, kuriame duotas socialistinio realizmo apibrėžimas, tiksliai apibūdinti jo bruožai, nebuvo reikalo vėl grįžti prie tų pačių klausimų. Dabar recenzijose, nagrinėjančiose atskirus kūrinius, remiamasi konkrečiais socialistinio realizmo principais, žiūrima, kaip jie pasireiškia kūrinyje. Straipsniuose buvo konkrečiau aptariamos socialistinio meno ypatybės, išsamiau nagrinėjami literatūros specifika, tipiskumo, veikėjų charakterizavimo ir kiti klausimai. Šių visų problemų gvildinimas, net ir tiesiogiai neličiant kūrybinio metodo, jo neminant, glaudžiai siejamas su socialistinio realizmo reikalavimais: nagrinėjama suvažiavimo iškeltų uždavinių šviesoje. Ypač daug vietos skiriama kūrinių meninei kokybei, kuri yra neatsiejama naujo

⁴³ V. K a p s u k a s, Pirmasis tarybinių rašytojų suvažiavimas, „Priekalas“, 1934, Nr. 9, p. 516.

meno ypatybė. Tai ypatingai išryškinama „Priekale“ išspausdintuose B. Pranskaus „„Sutelktų rankų“ pasiekimai ir trūkumai“ (1935, Nr. 7), „Apie mūsų lyriką“ (1935, Nr. 10), „Diskusijos tarybinėje literatūroje“ (1936, Nr. 6), B. Pauliukevičiaus „Kovokime už literatūros kokybę“ (1934, Nr. 12), „Juratos Juraitės apysakos“ (1935, Nr. 5) ir kituose straipsniuose. Visuose juose akcentuojama, kad schematiški kūriniai, blankūs personažai negalės patraukti ir žavėti skaitytojo, tuo pačiu jie negalės suvaidinti to auklėjamojo vaidmens, kuris iškeliamas socialistinio realizmo apibūdinime.

Tiesa, kai kurių socialistinio realizmo problemų to meto lietuvių marksistinė literatūrinė kritika beveik nenagrinėjo. Iš tokių galima paminti: tradicijos ir novatoriškumo santykis, sąlygiškumo, alegorinių vaizdų klausimas tarybiname mene, socialistinio realizmo liaudiškumas ir kt. Tačiau panašios problemos ir visasąjunginėje kritikoje nebuvo kiek plačiau analizuojamos. Be to, lietuvių literatūrinė marksistinė kritika, aiškindama naujo proletarinio meno ypatybes, aptardama kūrybinio metodo bruožus, juos apibendrindama, iš esmės rėmėsi lietuvių proletarinės literatūros pavyzdžiais. Prisimenant ne visada pakankamą šių kūrinių meninį lygį, suprantama, kad ir kritikų mintys, samprotavimai, pareikšti apie juos, kai kuriais atvejais nebūdavo gilūs; kūriniai ne visada kritiškai duodavo medžiagos išsamiems teoriniams apibendrinimams, atskiroms aukščiau mūsų minėtoms problemoms nušviesti. To meto lietuvių literatūrinė marksistinė kritika, nors ir nepaliesdama visų socialistinio realizmo problemos aspektų, suvaidino svarbų vaidmenį. Ji aiškiai ir tiksliai nusakė pagrindinius naujojo kūrybinio metodo bruožus⁴⁴. Kritikos straipsniai apie socialistinį realizmą padėjo lietuvių proletariniams rašytojams giliau suprasti šį metodą. Kritika, analizuodama konkrečius kūrinius, nurodydavo, ar tie kūriniai atitinka socialistinio realizmo reikalavimus, ar rašytojai yra įsisavinę šį metodą. Tokia analizė padėjo rašytojams greičiau pašalinti pasitaikančias klaidas, kurti kūrinius, vertus socializmo epochos.

Socialistinio realizmo problemų svarstymas tarybinėje spaudoje, tame tarpe ir TSRS leidžiamoje lietuvių komunistinėje spaudoje, turėjo įtakos buržuazinės Lietuvos pažangiesiems kritikams. Be abejo, pati priešakinė pažangiųjų rašytojų dalis, sistemingai ir įdėmiai sekdamą tarybinės literatūros, literatūrinės kritikos raidą, negalėjo nesusipažinti su įvairiomis pažiūromis į kūrybinį metodą. Metodo problemos buvo svarstomos antifašistinių rašytojų bei kritikų straipsniuose, pokalbiuose.

⁴⁴ Socialistinis realizmas nėra kažkas sustingusio, nesikeičiančio: jis vystosi, turtėja įvairiais istoriniais laikotarpiais. Kiekvienas tarybinio gyvenimo etapas kelia literatūrai naujas sudėtingas problemas. Todėl ir šių dienų literatūros teorija turi apibendrinti ir įprasminti bruožus, būdingus dabartinei tarybinei literatūrai. O jie daug kuo skiriasi nuo ankstesnės socialistinės visuomenės literatūros vystymosi ypatybių. Todėl suprantama, kad socialistinio realizmo klausimai aptariami ir dabar, išeinant iš šių dienų uždavinių.

**ВОПРОСЫ ТВОРЧЕСКОГО МЕТОДА
В ЛИТОВСКОЙ МАРКСИСТСКОЙ ЛИТЕРАТУРНОЙ КРИТИКЕ
1917—1940 гг.**

Б. ПРЕСКЕНИС

Резюме

Настоящая работа является главой диссертации «Литовская марксистская литературная критика в 1917—1940 гг.». В ней говорится о литовских критиках, работавших в СССР. В статье анализируется, как эта критика характеризовала основные черты и признаки литовского пролетарского искусства. В решении проблем творческого метода выделяются два периода: до первого съезда писателей СССР и после него. Если в статьях некоторых критиков первого периода встречаем неточности, иногда отождествляются методы литературы и философии, то накануне съезда решение этих вопросов становится более глубоким.

Важность проблемы творческого метода ярко показывает тот факт, что все представители литовской марксистской критики ей уделяли должное внимание. В статье показывается какую большую роль в решении вопросов творческого метода сыграли руководители Коммунистической партии Литвы В. Капсукас и З. Ангаретис. Значительное место уделяется одному из главных критиков — Б. Пранскусу, говорится о взглядах Б. Паулюкевичюса, Е. Тауткайте, П. Ужкальниса по этому вопросу.

В конце статьи отмечается, что высказывания критиков о социалистическом реализме помогли литовским пролетарским писателям глубже понять этот метод, устранить ошибки в их творческой практике.
